
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

УДК 351; 338.432

DOI: 10.31521/2313-092X/2020-2(106)-1

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРА В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

А. В. Слюсаренко, кандидат економічних наук, докторант

ORCID ID: 0000-0001-7116-5783

А. В. Ключник, доктор економічних наук, професор

ORCID ID: 0000-0001-6012-6666

Миколаївський національний аграрний університет

У статті досліджено та узагальнено трактування науковців і практиків щодо таких категорій, як «національна безпека», «економічна безпека», «зовнішньоекономічна безпека» з метою формування системного розуміння сутності зовнішньоекономічної безпеки підприємств аграрного сектора та визначення відповідних безпекових характеристик. Актуалізовано роль саме зовнішньоекономічної складової в діяльності аграрних підприємств, адже вони підлягають під вплив широкого кола факторів екзогенного порядку в силу розвитку процесів інтернаціоналізації та глобалізації. Сформовано систему національної безпеки з відображенням логічних зв'язків між її основними складовими та визначено місце зовнішньоекономічної безпеки підприємств аграрного сектора.

Ключові слова: національна безпека, економічна безпека, зовнішньоекономічна безпека, економічний розвиток, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. Аграрний сектор є центральним в економіці України, зважаючи на такі ключові показники, як питома вага сектора у структурі ВВП, чисельність зайнятих, обсяг експорту продукції та послуг тощо. Відтак, за підсумками 2018 року сільськогосподарський сектор займає 11,9% у структурі ВВП України (10,2% у 2017 р.), поступаючись переробній промисловості зі значенням в 24,8% (12,1% у 2017 р.) та оптовій і роздрібній торгівлі – 15,6% (13,7% у 2017 р.). Із загальної кількості зайнятих в усіх секторах економіки, яка складає 16360,9 тис. осіб, 2937,6 тис. є зайнятими в сільському господарстві, що дозволяє сформувати частку в 17,9% від загальної кількості працюючих громадян [1]. Таким чином, значна чисельність зайнятих припадає саме на аграрний сектор, що актуалізує його з огляду на практичну значущість та надає виключної ваги. Окрім того, аграрний сектор є експортоорієнтованим і займає чільне місце в структурі зовнішньоторговельного обороту. За підсумками роботи підприємств аграрного сектора ними було реалізовано за кордон продукції та послуг вартістю 18,8 млрд дол. США, що дозволило сформувати 39,8% частку в загальноукраїнському експорті. Тож аграрний сектор зберіг своє лідерство в товарній

структурі експорту, до того ж дане значення є рекордним для України. Ряд приведених фактичних показників та зроблених висновків дозволяє зазначити, що аграрний сектор є одним з основних в економіці України та визначається як драйвер її розвитку [2].

Аграрний центризм або ж сільськогосподарська спрямованість розвитку української економіки є доведеною за роками, адже питома вага результуючих сектора в загальному обсязі ВВП з кожним роком зростає. Дані результати є сформованими за рахунок потужної роботи аграріїв та підприємств галузі, котрі вимагають переосмислення їх діяльності в загалі національної ваги. В буденності та національній свідомості стійкими та чітко сформованими є поняття національної та продовольчої безпеки, значного дослідження набувають питання зовнішньоекономічної безпеки з формуванням відповідного нормативно-правового механізму. Проте, доцільно, зважаючи на чільності аграрного сектора, дослідити та сформувати економічну та нормативно-правову систему економічної та зовнішньоекономічної безпеки аграрного сектора у сукупності суб'єктів підприємницької діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми забезпечення розвитку аграрного сектора є доволі популярними в сучасній науці та практиці, що підтверджується великою кількістю праць наукового та прикладного характерів. Досить детально досліджуються й питання національної та економічної безпеки, які визначаються як ключові процеси в забезпеченні ефективного функціонування держави. Трактуються їх як науково-практичних категорій є чіткими і сутнісно деталізованими в наукових працях, нормативно-правових актах та Конституції України. Достатньо дослідженою є проблематика зовнішньоекономічної безпеки держави, що відображено в працях наукового та прикладного характерів. В свою чергу, питання зовнішньоекономічної безпеки підприємств аграрного сектора є недостатньо дослідженими і в більшій мірі результати за визначеною темою представлені в працях таких вітчизняних науковців як М. Д. Домашенко [3], О. І. Маслак, Д. Л. Пирогов, І. Є. Гришко [4], О. Ф. Яременко [5] та ін. Серед закордонних науковців, які приділяють увагу визначеній проблематиці варто відзначити С. Шнейдера [6], П. Кругмана [7], В. Андерсона [8], які акцентують увагу на всезростаючій ролі глобалізації як об'єктивного процесу еволюції, який вимагає відповідних реакцій з боку соціально-економічних систем різного типу. Проте, визначені науковці в більшості приділяють увагу питанням забезпечення зовнішньоекономічної безпеки загалом без актуалізації саме в розрізі галузі сільського господарства та підприємств, які його представляють. На момент реального часу відсутнім є чіткий підхід до сутнісного розуміння зовнішньоекономічної безпеки підприємств

аграрного сектора, недостатньо сформовано системну єдність елементів визначеного напрямку безпеки як процесу, що передує ряду прикладних вад в діяльності сектора загалом та підприємств, які його представляють зокрема.

Постановка завдання. Ціллю статті є опрацювання і систематизація теоретичного базису та визначення на цій основі сутності зовнішньоекономічної безпеки саме підприємств аграрного сектора економіки України. Пріоритетним завданням наукового дослідження є формування суджень щодо ролі та місця визначеного виду безпеки в структурі національної безпеки держави шляхом логічності викладу матеріалу з послідовністю формування понятійних механізмів таких категорій як національна, економічна та зовнішньоекономічна безпека з відображенням їх складових в системній єдності.

Виклад основного матеріалу. З метою ґрунтовного дослідження етимології поняття «зовнішньоекономічна безпека підприємств аграрного сектора» варто розглянути сутність національної безпеки, яка являє собою системний процес з включенням в себе багатьох складових. Тож за змістом Закону України «Про національну безпеку України» національна безпека визначається як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [9]. Конституційно-правове визначення досліджуваної категорії є комплексним та дещо загальним. Проте, національна безпека є складним процесом, який має свою структуру та сформовану системну логіку, що відображає зміст рис. 1.

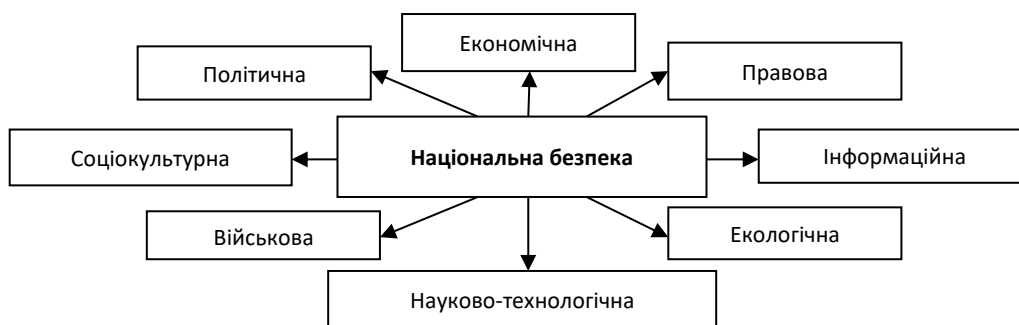

Рис. 1. Структура національної безпеки за основними компонентами

В свою чергу, при формуванні власних суджень В. А. Ліпкан визначає національну безпеку як свідомий цілеспрямований організований вплив суб'єкта управління на реальні загрози й небезпеки, завдяки якому державні та недержавні інституції створюють

сприятливі умови для прогресуючого розвитку українських національних інтересів, джерел добробуту конкретної особи, суспільства й держави, а також забезпечують ефективне функціонування системи національної безпеки України [10, с. 26]. Виходячи з трактування

автора, національну безпеку варто визначати як багатоаспектний та складний практичний процес і теоретичну категорію. Досліджуване поняття варто сутнісно усвідомлювати як інтегральне явище або ж процес, які гарантують характеристики захищеності суспільного та політичного життя на рівні нації з практичної точки зору. В свою чергу, з теоретичної точки зору вона є метанаукою, котра суміщає аспекти соціальних, економічних, політичних, військових та інших наук з метою формування концепцій, теорій та практик гарантування безпеки особистості зокрема та суспільства в цілому.

Сукупність складових елементів національної безпеки є взаємопов'язаними та взаємодоповнюваними, формуючи чітку системну єдність її як процесу. Кожен із складників національної безпеки проявляє свою дієвість в дії іншого, досягаючи ефекту синергії в кінцевому результаті безпекових гарантій. Проте, економіка є життєво важливою в діяльності суспільства, держави та особистості, що виокремлює її з-поміж інших складових та ставить в позицію базового елементу. В даному контексті варто погодитися з висловлюванням О. С. Власюка, який зазначає, що «...економічна безпека є визначальною в розвитку виробництва та ринкових відносин, обміну товарами й послугами, вона формує вимоги до забезпечення превентивних заходів та заходів захисно-охоронного напрямку. Якщо в зовнішніх стосунках головним чинником є військова безпека, у внутрішніх – соціальна, у глобальному зовнішньому оточенні – екологічна, то визначальним базисом усіх складових національної безпеки є налагоджений соціально-економічний механізм, від якого залежить рівень добробуту людей». Тобто економічна безпека, яка проявляється у сферах впливу інших видів національної безпеки, проникаючи в них і взаємодіючи з ними, своєю чергою акумулює в собі їхню дію, залишаючись одночасно основою та базисом національної безпеки [11].

Отже, згідно з власними судженнями, базовим елементом національної безпеки виступає економічна складова, адже вона є засобом гарантування задоволення матеріальних та духовних потреб суспільства в цілому та особистості зокрема. Вважається неможливим задоволення безпекових характеристик в сенсі військової, політичної, соціокультурної або ж будь-якої іншої складової в разі відсутності відповідних економічних гарантій та фінансового забезпечення. Ствердно можна наголосити на тому, що без економічного забезпечення не можуть бути повною мірою досягнені усі інші види безпеки. Більш того, сучасний світ, який

розвивається за принципами ринку та всеохоплюючого капіталізму, за основний пріоритет стійкості та самодостатності приймає фінансову потужність державного інституту та досконалість фінансової системи. Таким чином, економічна забезпеченість визначає можливість збереження високих показників захищеності держави в умовах впливу факторів глобального середовища.

Л. І. Дмитриченко трактує економічну безпеку як стан держави, за якого вона має можливість створювати і розвивати ефективні умови для перспективного розвитку та зростання добробуту громадян. [12]. Відповідно до змісту Методики розрахунку рівня економічної безпеки України від 02.03.2007 економічна безпека визначається як такий стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства та держави [13]. В свою чергу, згідно з Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України від 29.10.2013, трактування економічної безпеки має дещо інший сенс, а саме: «...стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання» [14]. Більш того, в оновленнях, які мали місце в зазначених вище методичних рекомендаціях, визначення економічної безпеки супроводжується зміщенням акцентів від задоволення потреб особи, сім'ї, суспільства та держави до забезпечення конкурентоспроможності на світовій арені та здатності до сталого і збалансованого зростання національної економіки в умовах всезростаючого впливу зовнішніх факторів.

Згідно зі статтею 17 Конституції України забезпечення економічної безпеки є однією з ключових функцій, адже в ній чітко зазначено, що «...захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [15]. Економічна безпека трактується як загальнонаціональний комплекс заходів, спрямований на стійкий розвиток і вдосконалення її економіки, що обов'язково включає також механізм протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам або ризикам, зазвичай супутнім діяльності держави як суб'єкта фінансових відносин [16]. Законом України «Про основи національної безпеки України» № 39 від 19 червня 2003 р. економічну безпеку визначають як складник національної безпеки, як захищеність

життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах науково-технічної та інноваційної політики, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності,

ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності у разі виникнення негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам [17]. Тож гарантування економічної безпеки є ключовим завданням та генеральною ціллю держави в цілому, а це вимагає вивчення та аналізу її в єдності основних складових, які відображено на рис. 2.

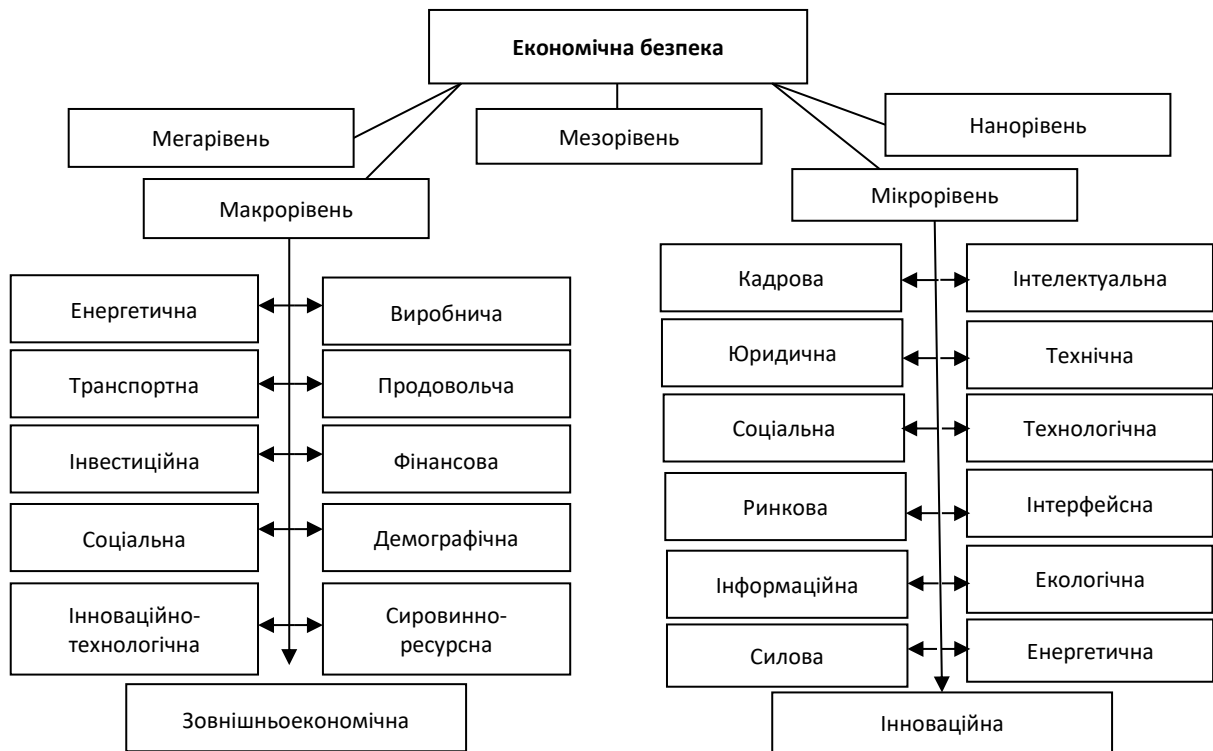

Рис. 2. Структура економічної безпеки [18–22]

Перелік складових економічної безпеки є доволі складним з власною структурою та логікою і в той же час дещо суперечливим. В першу чергу це пояснюється тим, що за змістом законів та нормативно-правових документів деякі складові національної та економічної безпеки дублюють одна одну. Таким чином, мають місце заперечення та зауваження з боку представників теорії та практики, які компетентні в даних питаннях в силу проведених ґрунтовних досліджень за визначеними проблематиками. Така ситуація породжує дилему при формуванні одностайності у визначенні сутності економічної безпеки. Проте, при формуванні власних суджень ми схилиємось до думки стосовно більш чіткої деталізації та специфікації економічної безпеки як основи національної безпеки загалом. Вона визначає чіткий напрям аналізу, оцінки,

моніторингу та завдань, які мають бути реалізованими з метою досягнення кінцевого результату, а саме – забезпечення та гарантування стійких позицій розвитку національної економіки та збереження національної суверенності та ідентичності.

Економічна безпека є макроекономічним завданням держави, яке має реалізуватися крізь призму організації внутрішньодержавних процесів, зокрема гарантування економічної безпеки підприємств. В той же час, саме крізь призму забезпечення останньої, як основи економічної складової України, можемо досягти високих показників фінансової самодостатності на рівні держави загалом. Відтак, макрорівень має визначальне місце в системі національної безпеки держави, що відображено на рис. 3.

Рис. 3. Роль та місце економічної безпеки підприємств в багаторівневій системі національної безпеки

Відповідно до рисунку, економічна безпека підприємства займає чільне місце в загальній системі національної безпеки держави, що підтверджується увагою до визначення її сутті рядом вітчизняних та закордонних науковців та практиків, які систематизовано в табл. 1.

Таблиця 1

Еволюція поглядів та трактувань сутності поняття «економічна безпека підприємства»

Автор	Змістова характеристика поняття
1	2
Ковальов Д., Сухорукова Т. [23, с. 48]	Захищеність діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього середовища, а також здатність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, які не позначаються негативно на його діяльності
Барановський О. [24, с. 11]	Комплекс заходів, які сприяють підвищенню фінансової стійкості господарюючих суб'єктів за умов ринкової економіки, що захищають їх комерційні інтереси від впливу негативних ринкових процесів
Гапак Н. [25, с. 64]	Такий стан корпоративних ресурсів (капіталу, персоналу, інформації та технології) та підприємницьких можливостей, при якому гарантується найефективніше їх використання для забезпечення стабільного функціонування та динамічного науково-технічного і соціального розвитку, запобігання внутрішнім та зовнішнім негативним впливам
Андрошук Г., Крайнев П. [26, с. 91]	Стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз (джерел небезпеки), що формується адміністрацією та колективом підприємства шляхом реалізації системи заходів правового, економічного, організаційного, інженерно-технічного та соціально-психологічного характеру
Ілляшенко С. [27, с. 14]	Стан ефективного використання ресурсів та існуючих ринкових можливостей, що дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам і забезпечує тривале виживання і стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії
Дацків Р. [28, с. 144]	Є таким станом економічного розвитку суб'єктів господарювання (особи, держави, організації), який забезпечує йому гармонійний розвиток і ефективне використання шансів і усунення загроз оточуючого середовища
Горячева К. [29, с. 5]	Стан економіки підприємства (економічної системи), який можна характеризувати збалансованістю і стійкістю до негативного впливу будь-яких загроз, її здатністю забезпечувати на основі власних економічних інтересів сталий і ефективний розвиток

1	2
Дикань В., Назаренко І. [30, с. 72]	Стан захищеності діяльності підприємства від всіх видів загроз, як зовнішніх, так і внутрішніх; стан, при якому забезпечується стабільне функціонування і прогресивний розвиток підприємства, досягається шляхом максимального ефективного використання наявних ресурсів і швидкої адаптації до умов середовища, що змінюється
Зубок М. [31, с. 56]	Стан, за якого забезпечується економічний розвиток і стабільність діяльності підприємств, гарантований захист їх ресурсів, здатність адекватно і без суттєвих втрат реагувати на зміни внутрішньої і зовнішньої ситуації

Згідно з дослідженнями сутності категорії «економічна безпека підприємства» (табл. 1), маємо широкий ареал трактувань і, відповідно, доволі глибокий аналіз. Загалом дослідження даної проблематики в реаліях української буденності починається з 1994 року, адже саме в цей період прослідковується формування національного законодавства та мають місце спроби формування власної політики, досвіду та практики функціонування як незалежної суверенної держави в пострадянський період. Відтак, маємо можливість констатувати, що економічна безпека підприємства в своїй основі сутнісно передбачає формування позитивних результатів діяльності суб'єктів господарювання за рахунок гарантування безпеки в сферах правового захисту; кадрового, виробничого, науково-технічного, технологічного та іншого потенціалів; ресурсного забезпечення; освіти; інфраструктурного забезпечення. Як результат варто визначити ефективні показники стабільності функціонування, конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Досягнення високих показників економічної безпеки підприємств дозволяють досягти розвитку інституту підприємництва України та гармонійного розвитку економічної системи держави загалом.

Проте, варто наголосити на тому, що виключно внутрішньодержавних засобів та важелів управління економічною безпекою підприємств недостатньо на сьогодні для формування високих показників економічної успішності держави. Першочергово це пояснюється всезростаючою роллю інтеграційних процесів та посиленням впливу факторів глобального середовища. Крізь призму капіталізму світова економічна система змінює акценти від державоцентризму та «національного протекціонізму», який направлений на збереження національної суверенності й незалежності, на користь транснаціоналізації. Доречно погодитися із твердженням Г. Харламової, яка зазначає, що глобальний «температурний режим» впливає на всі держави, і методи оцінки конкретною державою своєї національної безпеки на сьогодні є абсурдними в умовах глобалізації та зміцнення тенденцій

циклічного руху. Термін «національна безпека» можна використовувати лише як політику захисту національної економіки від економічних та інших шоків під час глобальних коливань [32]. Отже, національна безпека й економічний розвиток України суттєво залежать від зовнішнього середовища, тенденцій розвитку світового господарства, політичної та економічної ситуації в світі. Тому питання зовнішньоекономічної безпеки набуває суттєвої ваги, що зумовлює потребу в поглиблених дослідженнях соціальних та економічних процесів і явищ забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Доцільно зауважити на тому, що зовнішньоекономічна безпека має дуальну природу і визначається водночас і як складова національної безпеки загалом, так і як базовий елемент економічної безпеки. Більшістю науковців визначено діалектичність зв'язку між категоріями «економічна безпека» та «зовнішньоекономічна безпека», що пояснюється обов'язковістю забезпечення основоположних принципів першої при досягненні безпекових характеристик останньої. Проте, все ж таки остання є складовою першою і є дещо вужчою за функціоналом та сутнісним наповненням. Тож теоретична база в розрізі формування сутності зовнішньоекономічної безпеки підприємств є недостатньою через значні протиріччя в судженнях та підходах.

Таким чином, відповідно до змісту раніше згаданої Методики розрахунку рівня економічної безпеки України, зовнішньоекономічна безпека визначається як такий стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що забезпечує мінімізацію збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників та створення сприятливих умов розвитку економіки завдяки її активній участі у світовому розподілі праці [7]. Дане твердження береться за основу при проведенні досліджень більшістю сучасних науковців. Більш того, всі трактування сутності визначеної категорії виокремлюють аналогічні риси, а саме: основна ціль – економічне зростання; мета – захист національних інтересів в зовнішньоекономічній сфері; методи – підвищення рівня конкурентоспроможності. При

формуванні висновків щодо сутності зовнішньоекономічної безпеки в розрізі підприємств односпайності у трактуваннях не досягнуто, адже проблематика залишається актуальною і вимагає ґрунтовних досліджень з

метою створення концепцій та теорій, які могли б стати базою для практичних втілень та результатів, що підтверджується систематизацією трактувань, які представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Визначення сутності поняття «зовнішньоекономічна безпека підприємств»

Автор	Змістова характеристика поняття
Швиданенко О. [33, с. 360]	Є невід'ємною складовою як міжнародної, так і національної безпеки країни, яка відображає стан найефективнішого використання корпоративних ресурсів для запобігання погрозам і забезпеченню стабільного функціонування підприємства як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках
Домашенко М. [3, с. 49]	Стан найбільш ефективного використання його ресурсів для стабільного функціонування на міжнародному ринку та здатність протистояти впливу небезпечних факторів зовнішнього і внутрішнього середовищ з метою забезпечення ефективних взаємовідносин суб'єктів господарської діяльності як на території України, так і за її межами
О. І. Маслак, Д. Л. Пирогов, Н. Є. Гришко [4]	Процес виявлення загроз, визначення показників, типів стратегій і розробки відповідних організаційно-економічних заходів на кожному з етапів зовнішньоекономічної діяльності підприємства
Яременко О. [5, с. 29]	Екзогенна структурна складова його економічної безпеки, кількісно та якісно детермінована, що забезпечує послаблення або локалізацію загроз та небезпек, захищеність інтересів діяльності в умовах міжнародного конкурентного середовища та сприяє досягненню цілей розвитку підприємства
Гавловська Н.І. [34]	Діяльність, яка забезпечує мінімізацію дестабілізуючого впливу факторів різної природи походження при виході підприємства на зовнішні ринки і організації процесу взаємодії з іноземними контрагентами.
Васюренко В. О. Синюгіна Н. В. [35]	Складова економічної безпеки, яка характеризує стан захищеності фінансової системи з метою забезпечення збалансованості показників зовнішньоекономічної діяльності, що має місце як на території України, так і за її межами
Козаченко Г., Пономарьов В., Ляшенко О. [36, с. 87]	Міра гармонізації в часі і просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища та їх часткову захищеність від загроз

При аналізі приведених трактувань сутності поняття «зовнішньоекономічна безпека підприємства» варто наголосити на раніше сформованому висновку стосовно наявності ґрунтовних досліджень макроекономічної природи зовнішньоекономічної безпеки загалом, що пояснюється її важливістю в системі національної безпеки. В контексті даного дослідження зокрема та з огляду на практичну цінність для розвитку держави загалом особливої уваги потребує саме мікрорівень. Більш того, суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності виступають як носії особливих економічних інтересів країн і не виокремлюються для проведення аналізу на сучасному етапі досліджень означеної проблеми. Формування сутності зовнішньоекономічної безпеки підприємства дозволить сформулювати перелік характеристик та компонентів системи, які, в свою чергу, мають забезпечити безпекоорієнтований підхід до управління вітчизняним підприємством, яке веде зовнішньоекономічну діяльність.

Підсумовуючи проведені дослідження визначення сутності та ролі зовнішньоекономічної безпеки підприємств, можна стверджувати, що вона є невід'ємною складовою як міжнародної, так і національної безпеки країни, яка відображає стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для запобігання погрозам і забезпеченню стабільного функціонування підприємства як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Загалом, досліджувану категорію слід розглядати як особливий стан системи, який забезпечує захищеність її елементів і зв'язків від деструктивного впливу внутрішніх і зовнішніх чинників материнської держави і країни-реципієнта. Наразі доведеною є недостатність сформованості понятійного механізму категорії «зовнішньоекономічна безпека підприємства», що вимагає досліджень і визначає наявність проблем, пов'язаних із забезпеченням ефективності ведення діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання на зовнішніх ринках. Відсутньою є система безпекоорієнтованого

управління та менеджменту українських підприємств, що порушує принцип конкурентоспроможності на глобальному рівні, а отже й гарантування забезпечення економічної безпеки держави загалом. Додаткової ваги набувають дослідження діяльності суб'єктів господарювання в аграрному секторі, який є бюджетоформуєчим, експортоорієнтованим і визначається як акселератор розвитку національної економіки. В своїй основі поняття зовнішньоекономічної безпеки підприємств аграрного сектора має аналогічні характеристики та складники зовнішньоекономічної безпеки підприємств загалом. Проте має враховуватися галузева специфіка та важливість, що дозволяє сформувати власний підхід до визначення сутності. Аграрний сектор в діяльності суб'єктів

підприємницької діяльності вимагає додаткових важелів гарантування безпекових характеристик на рівні міждержавних відносин в силу наявності підвищеного рівня ризиків, пов'язаних з природно кліматичними умовами та невизначеністю. З метою нівелювання визначених ризиків варто сформувати національні важелі управління, які покликані знижувати ступінь залежності національної економіки та суб'єктів підприємницької діяльності від факторів зовнішнього середовища. В підсумку маємо можливість візуалізувати результати досліджень, які визначають місце та роль зовнішньоекономічної безпеки підприємств аграрного сектора в системі національної безпеки України (рис. 4).

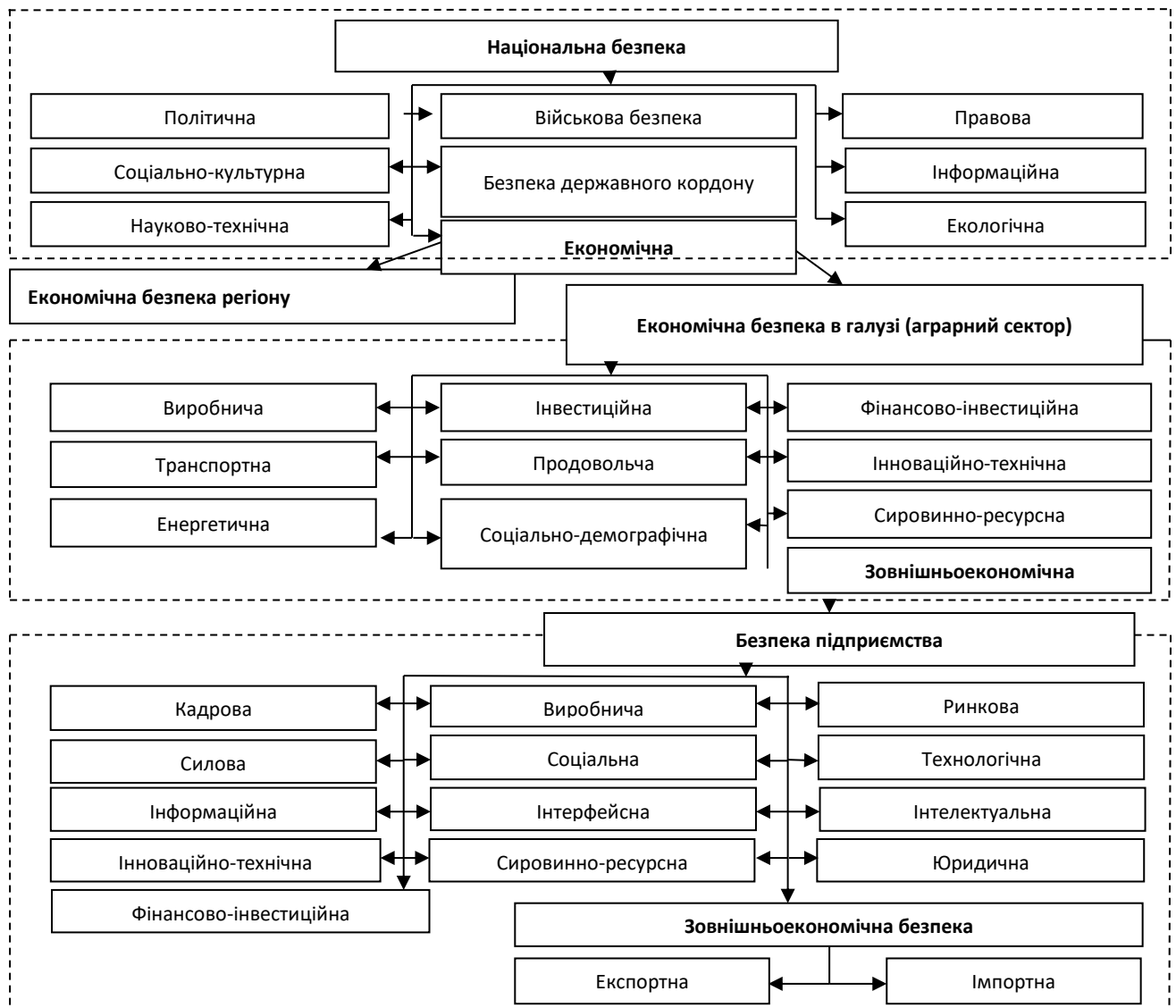

Рис. 4. Зовнішньоекономічна безпека підприємств аграрного сектора в системі національної безпеки

За змістом більшості літературних джерел зовнішньоекономічна безпека підприємства реалізується крізь призму експортної та імпоротної безпек. Основними показниками, які беруться до уваги при аналізі та оцінці ефективності зовнішньоекономічної діяльності, є ефективність експорту та імпорту поряд з визначенням товарної та географічної структури. Проте ми схилиємося до думки стосовно того, що даний перелік варто розширити і включити до нього інвестиційну, фінансову та боргову безпеку. Це пояснюється тим, що суб'єкти підприємницької діяльності аграрного сектора сучасності віддають перевагу механізмам залучення інвестицій. До того ж, віддається перевага іноземним інвесторам, адже таким чином досягається ефект синергії від транскордонного співробітництва, яке передбачає відкриття нових ринків збуту продукції та залучення ресурсів і в той же час уникнення ризиків, які пов'язані з інфляційними процесами в Україні та валютними коливаннями. Натомість слабка диференціація країн-партнерів висуває додаткові загрози діяльності, пов'язані з неготовністю до негайних змін та недостатньою гнучкістю діючих стратегій, які є відповідними національній стратегії розвитку, на кшталт зміни національних пріоритетів в бік посилення інтеграційних процесів з країнами Європейського Союзу на зміну традиційних відносин з Митним Союзом загалом та Російською Федерацією зокрема у 2014 році. Більш того, значне акумулювання інвестованих в підприємство коштів або ж збільшення боргових зобов'язань перед іноземними партнерами несе в собі ризик втрати контролю або ж власності. В свою чергу, фінансова безпека дозволяє в динаміці визначати стан забезпеченості, самодостатності та стійкості підприємства по відношенню до зовнішніх факторів впливу при здійсненні зовнішньоекономічних операцій. Тож зовнішньоекономічна безпека підприємства є актуальною в науці та практиці українського сьогодення і зокрема це стосується аграрного сектора як одного з центральних в національній економічній системі. Даний процес є недостатньо дослідженим, та має місце відсутність понятійного механізму та конкретних методів оцінки, що формує певні вади в діяльності суб'єктів підприємницької діяльності

аграрного сектора, тим паче в умовах збільшення експортної активності та розширення ринків збуту продукції.

Висновки. При формуванні висновків щодо трактування сутності зовнішньоекономічної безпеки підприємств аграрного сектора прийнято до уваги результати досліджень науковців та практиків, що дозволить сформулювати широкий та глибокий аналіз проблеми. Виходячи з авторських бачень вітчизняних науковців, досліджувана категорія в більшості визначається як процес, який покликаний забезпечувати та гарантувати умови ефективного функціонування та конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на міжнародному рівні шляхом застосування прямих та опосередкованих важелів ендogenous та екзогенного характерів з метою вирівнювання функціональних можливостей та підтримки вітчизняних суб'єктів підприємницької діяльності в сільськогосподарській галузі. Дане узагальнення приведених трактувань, на власну думку, є доволі змістовним і охоплює ключові завдання, проте вважається недостатнім забезпечення та гарантування лише функціонування, адже мають бути реалізованими й завдання, які покликані передувати розвитку підприємств сектора загалом. Таке бачення основане на досягненні бажаного кінцевого результату, який визначається зростанням або ж розвитком. Звісно ж визначені бажані результати представляють певну національну стратегію екстенсивного або ж інтенсивного розвитку. Таким чином, науково та практично доведеним є факт доцільності реалізації стратегії інтенсивного розвитку, який передбачає саме розвиток крізь призму якісних оновлень та відповідним чином збереження ресурсного потенціалу. Отже, зовнішньоекономічну безпеку підприємств аграрного сектора пропонується визначати як процес запобігання загрозам внутрішнього та зовнішнього порядків та формування на цій основі стійких позицій конкурентоспроможності на зовнішньому ринку з реалізацією стратегії розвитку як такої, що передбачає постійне якісне оновлення техніки та технологій зі збереженням ресурсного потенціалу та нарощуванням його в майбутніх періодах.

Список використаних джерел:

1. Статистичний щорічник України за 2018 рік / за ред. І.Є. Варналія. Житомир: Бук-Друк, 2019. 476 с.
2. Рекордні обсяги експорту сільгосппродукції з України 2018 року. URL: <https://www.unian.ua/economics/agro/10416159-ukrajina-v-2018-roci-vstanovila-rekord-z-eksportu-silgospprodukciji.html>
3. Домашенко М.Д. Аналіз наукових підходів до визначення поняття економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. Суми 2011. № 3, Т. 1. С. 167-172.

4. Маслак О. І., Пирогов Д. Л., Гришко Н. Є. Оцінка економічної безпеки підприємства при зовнішньоекономічній діяльності. *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*. Кременчук, 2012. Вип. 3(74). С. 163-169.
5. Яременко О.Ф. Формування концепції забезпечення зовнішньоекономічної безпеки підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету*. Хмельницький, 2012. № 3, Т. 3. С. 28-32.
6. Raczkowski, K.; Schneider, S. The economic security of business transactions, Management in business, Oxford: Chartridge Books Oxford, 2013.
7. Krugman P., Obstfield M., Melitz M. International economics: Theory and Policy. USA, Boston: Addison-Wesley, 2012. 685 p
8. Anderson W. All connectedo nove. Vite in Globale Civilizzazione Italia, Roma: Westview Press-Roma, 2001. 310 p.
9. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241.
10. Ліпкан В.А. Теоретико-методологічні засади управління у сфері національної безпеки України. Київ, 2005. 350 с.
11. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку: наукова доповідь. Київ, 2008. 48 с.
12. Дмитриченко Л.І. Державне регулювання економіки: методологія та теорія: монографія. Донецьк, 2008. 330 с.
13. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економіки України № 60 від 2.03.2007 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/ME131588>
14. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 р. URL: <http://www.me.gov.ua/file/link/222830/file/1277.TIF>
15. Конституція України: прийнята 28.08.1996 р. (зі змінами, внесеними згідно з Законом № 2222-IV від 08.12.2004 р.). Відомості Верховної Ради України. Київ: Велес, 2006. 48 с.
16. Акімова Л.М. Механізми державного управління економічною безпекою України: аналіз чинників впливу, систематизованих за окремими сферами її розвитку. *Аспекти публічного управління*. Рівне, 2018. № 6. С. 5-13
17. Про основи національної безпеки України: Закон України від 18.04.2013 № 221-VII (221-18). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
18. Варналій З.С. Економічна безпека: навч. посіб. / за ред. З.С. Варналія. Київ: Знання, 2009. 647 с.
19. Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: монографія. Київ: НІСД, 1997. 144 с.
20. Мішина І. Г. Економічна безпека в умовах ринкових трансформацій: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.01. Донецьк, 2007. 235 с.
21. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Київ: Ін-т держ. упр. і самоврядування при КМ України, 1994. 112 с.
22. Мандзінівська Х.О. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. Науковий журнал «Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія Економіка. Острог, 2016. № 2(53). С. 159-166
23. Ковальов Д., Сухорукова Т. Економічна безпека підприємства. *Економіка України*. Київ, 1998. № 10. С. 48–51.
24. Барановський О. І. Фінансова безпека: монографія. Київ: Фенікс, 1999. 338 с.
25. Гапак Н.М. Економічна безпека підприємства: сутність, зміст та основи оцінки. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Економіка*. Ужгород, 2013. Вип. 3(40). С. 62-65.
26. Андрощук Г.А., Крайнев П. П. Економічна безпека підприємства: захист комерційної таємниці: монографія. Київ: Ін Юре, 2000. 400 с.
27. Ільяхенко С. И. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке. *Актуальні проблеми економіки*. Київ, 2003. № 3 (21). С. 12–19.
28. Дацків Р.М. Економічна безпека у глобальному вимірі. *Актуальні проблеми економіки*. Київ, 2004. № 7 (37). С. 143–153
29. Горячева К.С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01. Київ, 2006. 16 с.
30. Дикань В. Л. Комплексна методика визначення рівня економічної безпеки, оцінки ризиків та ймовірності банкрутства підприємства: монографія. Харків: УкрДАЗТ, 2010. 142 с.
31. Зубок М.І., Ніколаєв Л.В. Організаційно-правові основи безпеки банківської діяльності в Україні: монографія. Київ: Істина, 2000. 288 с.
32. Харламова Г. Оцінка стабільності національної безпеки: нові рамки для аналізу. *Економіст*. Київ, 2018. № 2. URL: <https://www.ukraine2030.org/uk/blog/view/175-Ocinka-stabilnosti-nacionalnoyi-bezpeki-novi-ramki-dlja-analizu>
33. Швиданенко Г.О., Олексюк О.І. Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства: монографія. Київ: КНЕУ, 2002. 192 с.
34. Гавловська Н.І. Економічна безпека зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Херсон, 2017. 616 с.
35. Васюренко В.О. Синюгіна Н.В. Фінансова безпека зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Економіка розвитку*. Харків, 2012. № 3(63). С. 60-64.
36. Козаченко А.В., Пономарьов В. П., Ляшенко А. Н. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія. Київ: Либра, 2003. 280 с.

А. В. Слюсаренко, А. В. Ключник. **Внешнеэкономическая безопасность предприятий аграрного сектора в системе национальной безопасности государства: теоретический аспект**

В статье исследованы и обобщены трактования учеными и практиками таких категорий, как «национальная безопасность», «экономическая безопасность», «внешнеэкономическая безопасность» с целью формирования системного понимания сущности внешнеэкономической безопасности предприятий аграрного сектора и определения соответствующих характеристик безопасности. Актуализирована роль именно внешнеэкономической составляющей в деятельности аграрных предприятий, ведь они попадают под влияние широкого круга факторов экзогенного порядка в силу развития процессов интернационализации и глобализации. Сформирована система национальной безопасности с отображением логических связей между ее основными составляющими и определено место внешнеэкономической безопасности предприятий аграрного сектора.

Ключевые слова: национальная безопасность, экономическая безопасность, внешнеэкономическая безопасность, экономическое развитие, конкурентоспособность.

A. Slyusarenko, A. Klyuchnik. **Foreign economic security of enterprises in the agricultural sector in the system of national security of the state: theoretical aspect**

The article investigates and generalizes the interpretations of scientists and practitioners on such categories as "national security", "economic security", "foreign economic security" in order to form a systematic understanding of the essence of foreign economic security of agricultural enterprises and to determine appropriate security characteristics. The role of the external economic component in the activities of agricultural enterprises has been updated because they are subject to the influence of a wide range of exogenous factors due to the development of internationalization and globalization processes. The system of national security with reflection of logical connections between its main components was formed and the place of foreign economic security of agricultural enterprises was determined.

Keywords: national security, economic security, foreign economic security, economic development, competitiveness.